

Sæle, O. O. (2025). Idrettsvold i toppfotball – noen perspektiver. I P. B. Grande & O. O. Sæle (Red.), *Vold i kulturen: Perspektiver på skole, idrett, religion, musikk, litteratur og kjønn* (s. 135–166). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa510103>

Kapittel 3

Idrettsvold i toppfotball – noen perspektiver

Ove Olsen Sæle

Sammendrag: Er idretten en maskulin arena som fremmer vold og aggresjon, eller er den uttrykk for en ritualisert og iscenesatt vold? Og fungerer idretten som en katarsis for innbygd aggresjons- og voldstrang, eller bidrar den til å fremme gode verdier i kraft av at den foregår innenfor rammen av gitte regler og normer? Dette er sentrale spørsmål som kapittelet drøfter, med utgangspunkt i toppfotballen som eksempel. Teksten konsentrerer seg om fysisk vold i tilknytning til idrettskonkurransen og fotballkampen, knyttet til spillere og publikum. Som bakteppe for drøftelsen vises det i første del av kapittelet til noen kategoriseringer av idrettsvold, en historisk gjennomgang av vold i toppidretten og til noen sentrale regler, normer og verdier som gjelder for fotballidretten. I andre del av kapittelet foretas det en prinsipiell drøftelse av hvorvidt toppidrett i seg selv fremmer vold eller beskytter mot vold. Her drøftes også vold blant fotballsupportere og mulige årsaker til denne.

Nøkkelord: idrettsvold, katarsis, ritualisert vold, idrettens normer og regler, supporter-vold

Abstract: Is it the case that sports promote violence or protect against it? Is sport a masculine arena that fosters violence and aggression, or is it an expression of ritualized and staged violence? Does sport serve as a catharsis for built-up aggression and violent impulses, or does it contribute to promoting positive values by taking place within the framework of given rules and norms? These are central questions that the chapter discusses, using professional football as an example. The text focuses on physical violence in connection with sports competitions and football matches, related to both players and the supporters. As a backdrop for the discussion, the first part of the chapter refers to some categorizations of sports-related violence, a historical review of violence in elite sports, and some key rules, norms, and values that apply to football. In the second part of the chapter, a principled discussion is conducted about whether elite sports in themselves promote violence or protect against it. The chapter also addresses violence among football supporters and possible causes for it.

Keywords: sports violence, catharsis, ritualized violence, sports norms and rules, supporter violence

Innledning

I Idrettens strategidokument 2019–2023 står det at «Idretten skal på alle nivåer praktisere nulltoleranse for enhver form for diskriminering og trakassering». Norges idrettsforbund (NIF) presiserer også i sin veileder for håndtering av vold og trusler i idretten at norsk idrett har som visjon idrettsglede for alle, og at idretten skal utgjøre en trygg arena for alle som deltar. Veilederen beskriver også hvordan man bør handle når krevende voldskonflikter oppstår i kamp, og hvordan man bør følge opp dette i etterkant. Det inkluderer vold og trusler.

I dette kapitlet drøftes de mer bakenforliggende årsaker og forklaringer til vold i toppidrett og toppfotball. Metodisk er kapitlet et teoretisk og ideologisk fundert forskningsbidrag som drar veksler på både empiriske studier og teoretiske bidrag hentet fra biologiske, psykologiske og sosiologiske vitenskaper.

Vold knyttet til idretten er ikke entydig forstått. Det er mange ulike aspekter ved idrettsvold, fordi vold har mange former og avskygninger (se introduksjonskapitlet). Det gjelder fremtredelsesformer som går utover den ofte vanlige forståelsen av idrettsvold, som gjelder aggressivitet og fysiske voldsformer. Vold i idretten kan skje på ulike steder, enten under selve idrettsspillet på banen, på tribunen eller i en annen kontekst utenfor banespillet. De voldsutfordringer idretten i dag står overfor, er ikke bare av fysisk art, det gjelder også psykisk vold og seksualiserte former for vold. Og de mer strukturelle former, det vi gjerne forbinder med symbolsk, økonomisk eller politisk vold, som for eksempel økonomisk korrupsjon, sportsvasking, rasisme eller utnyttning av arbeidskraft ved store idrettsarrangementer; voldsformer som klart har en aktualitet i moderne tid hvor toppidrett har nære koplinger til politikk, byråkrati og kapital.

Det er selvsagt slik at fysisk vold forekommer i større grad innenfor kampsporter som tillater slag og spark, og i idretter som for eksempel fotball, som tillater harde, tette kroppstaklinger, enn i for eksempel tennis og andre «myke» idretter hvor kroppskontakt ikke tillates. Men å avklare hvorvidt vold forekommer i idretten, og eventuelle årsaker til slik vold, vil være helt avhengig av hva man forstår med begreper som *idrett* og *vold*. Det vil være umulig i et enkelt bokkapittel å drøfte idrettsvold i alle sine former. Jeg vil derfor begrense kapitlet til å gjelde fysisk vold innenfor toppidrett og toppfotball. Det vil da gjelde såkalt *interpersonal violence*, som innebærer et fysisk, kroppslig forsøk

på å skade, misbruke eller drepe andre (Matthews & Channon, 2017). Og fysisk vold som da er knyttet til selve fotballspillet, til det som skjer på eller ved banen under kamp av spillere og supportere. Kapittelet drøfter følgende hovedproblemstilling:

Fremmer toppidrett og toppfotball per se vold, eller beskytter den mot vold i kraft av sine iboende regler, normer og verdier?

For å sette drøftelsen omkring idrettsvold i toppfotballen i relieff vil det innledningsvis bli presentert et bredere historisk perspektiv på idrett og vold. Men før et slikt større bakteppe skrives frem, må en nærmere avklaring av idrettsvold som begrep gis.

Forsøk på en definisjon av idrettsvold

I Wikipedia finner vi følgende definisjon på idrettsvold (egen overs.):¹

Vold i idrett refererer vanligvis til voldelige og ofte unødvendig skadelige tilsiktede fysiske handlinger begått under, eller motivert av, et idrettsspill, ofte i kontaktidretter som amerikansk fotball, ishockey, rugbyfotball, lacrosse, fotball, boksing, mikset kampsport, bryting og vannpolo. Og når det refereres til spillerne selv, involverer det ofte overdrevent voldelig eller potensielt ulovlig fysisk kontakt utover det normale kontaktnivået som forventes. Disse voldshandlingene kan inkludere bevisste forsøk på å skade en spiller eller trener fra en annen spiller eller trener, i tillegg til trusler om fysisk skade eller påført fysisk skade av spillere eller trenere av fans eller tilskuere, eller trusler og voldshandlinger utført mellom motstridende fans eller tilskuere.

---

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Violence_in_sports. Nettsiden viser til mange eksempler på vold som har forekommet i ulike idretter tidligere i historien og i nyere tid.

Definisjonen over føyer seg inn i den tradisjonelle oppfatning av idrettsvold, som gjelder fysisk vold som begås under selve idrettsutøvelsen på banen (Matthews & Channon, 2017), og som skjer i relasjon til spillere, trenere eller supportere. Noe overraskende er vold mot dommerne utelatt, noe som også forekommer i idretter som fotball (Sæle, 2021). Som introduksjonskapittelet viser til så opereres det med en langt bredere definisjon av voldsbegrepet i dag for å kunne dekke de ulike former for vold som vi opererer med. Innenfor faglitteraturen finner vi en lignende definisjon av idrettsvold som vist til over, avgrenset til å gjelde fysisk vold som begås i kampsituasjonen (Young, 2000). Her går de mer systematisk til verks idet de presenterer en voldstypologi som består av fire voldskategorier med ulik alvorlighetsgrad (egen overs.):

1. **Brutal fysisk kontakt** brukt i noen idretter i form av kollision, støt, dytte, ta ballen vekk fra motstanderen, hindringer og andre former for fysisk kontakt som kan føre til skade. Det vil være vold (noen vil unnvike å ta i bruk dette begrepet, se Smith, 1983)² som defineres innenfor idrettsgrenens gjeldende regelverk.
2. **Vold som ligger på grensen** (borderline), det vil si en praksis som er i strid med reglene, men som vanligvis tolereres av både spillere og trenere. Det kan gjelde at man kommer for seint inn i en takling som medfører skade på motspiller, og som dermed kvalifiserer til frispark, gult eller rødt kort.
3. **Halvkriminell vold** inkluderer praksis som alvorlig bryter ikke bare reglene av sporten, men også de anerkjente juridiske og moralske standarder som gjelder. Her utsettes spillere for fysisk fare, i form av spark, slag mot ansiktet og andre åpenbare feil. Det kan for eksempel være slåsskamper mellom spillere, og som resulterer i innrapportering og avstraffelse fra idrettens egne juridiske instanser.
4. **Kriminell vold** inkluderer praksis som åpenbart er ulovlig og som er gjenstand for sivil straffeforfølgelse, for eksempel forsøk på å alvorlig skade eller drepe motspiller.

---

2 I dette kapittelet blir det vist til Smith, 2008.

Definisjonen av kriminell vold i idretten er problematisk fordi ikke alle nasjoner overlater alvorlige voldstiltfeller i idretten til det sivile rettssystem. For eksempel er det en bred oppfatning i land som USA og Canada at alvorlig voldsutøvelse i idretten er noe idrettens egne straffeorganer skal behandle (Ohlert et al., 2021). Det finnes flere eksempler på voldssaker i fotballen som er blitt behandlet av det sivile rettssystemet.³ Idrettsjurist Gunnar Martin Kjenner mener at så lenge alvorlige voldsskader i topp- og breddefotballen skyldes klare brudd på idrettens egne normer og regler, bør slike saker politianmeldes og behandles av en sivil domstol, i likhet med annen illegitim vold i samfunnet (Sæle, 2021). Det vil da gjelde det som går under kategoriene semikriminell vold og kriminell vold.

Det finnes også en annen voldstypologi innenfor idretten, fremstilt av Dunning (2008). Han ser på idrettsvold fra et sosio-juridisk perspektiv, og definerer idrettsvold ut fra polaritetene *rituell – ikke-rituell, legitim – ikke-legitim, væpnet – ubevæpnet, fysisk – psykisk, tilsiktet – tilfeldig, oppviglede – reaktiv og instrumentell – ekspressiv*. Matthews og Channon (2017) viser også til andre voldskategoriseringer i idretten og konkluderer med at enhver kategorisering og konseptualisering av idrettsvold vil være forenklinger som står i fare for å ikke fange opp det mangfold av vold som kan oppleves av den som blir krenket, eller forvoldt skade i idrett. Slik vil idrettsvold som begrep og konsept kunne fungere unnvikende, med manglende evne til å gripe voldens kompleksitet (Young, 2000). Ohlert et al. (2021, s. 366) prøver å løse dette ved å fremsette en sosial-økologisk modell som også inkluderer noe av voldens bakenforliggende årsaker. I denne modellen vises det til at vold i idretten kan skyldes trekk både på individnivå (som atferd, personlighet, helse etc.), mellommenneskelig nivå (relasjoner til familie, venner, trenere etc.), institusjons- og fellesskapsnivå (retningslinjer, programmer innad i klubben,

---

3 Et eksempel er Rachid Bouaouzan, som i 2004 taklet sin motspiller Kokmeijer med et susende karatespark i knehøyde (Christiansen, 2008). Kokmeijer fikk flere brudd og måtte legge opp sin yrkeskarriere. Det var første voldssak i nederlandsk toppfotball som endte opp i det sivile rettssystemet. Straffen ble et halvt års betinget fengsel og 800 000 kroner i erstatning. Bouaouzan anket saken til høyesteretten, men fikk ikke medhold. Hans advokat skal ha uttalt i retten at taklingen ikke ble gjort med overlegg, og at slike episoder skjer i toppfotball.

vinnerkultur etc.) og på politisk, sosiostrukturelt nivå (rådende idrettskulturer, atletiske forbilder, sosiale medier etc.).

Ser vi på Norges idrettsforbund sin forståelse av idrettsvold, er denne svært vid og er en forståelse som er juridiske fundert. Her er også psykisk vold og trusler trukket inn som en del av voldsbilde. I forbundets *Veileder for håndtering av vold og trusler i idretten*⁴ står det:

- Vold og trusler er definert i straffeloven, og disse definisjonene ligger også til grunn for forståelsen om hva som er straffbart etter idrettens lov- og regelverk. Vold kan defineres som «enhver handling rettet mot en annen person, som skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller å slutte å gjøre noe den vil».
- Å slå, sparke, gi juling, ta kvelertak, vri armen, holde fast og dytte er vold. Men voldshandlingene trenger ikke kun bestå av slag og knyttnever. Det innebærer også bruk av makt, tvang og trusler.
- Vold som medfører en krenkelse av kroppens integritet uten å skade den vesentlig kalles i straffeloven for kroppskrenkelse. Eksempler kan være slag og spark som medfører rødhet, mindre hevelse, blåmerke eller andre små skader som går over.
- Medfører volden eller maktbruken skade av mer alvorlig eller varig karakter, kan det rammes av bestemmelsen om kroppsskade i straffeloven. Kroppsskade omfatter bl.a. bruddskader, bevissthetstap, hjernerystelser, smerter etter kraftig kvelertak, sår som må sys, skader som gir varig men eller fører til sykmelding.
- En trussel er straffbar dersom det ved ord eller handling trues med straffbar adferd på en slik måte at trussel er egnet til å fremkalle alvorlig frykt. Dette gjelder for eksempel ved trussel om vold.
- Dersom trusselen omhandler mottakers hudfarge, etniske opprinnelse, religion/livssyn, seksuelle orientering eller funksjons- evne, skal den straffes strengere.

---

4 <https://www.idrettsforbundet.no/tema/tryggidrett/vold-og-trusler/>

- I enkelte idretter aksepteres handlinger fra utøvere som utenfor banen ville vært ansett som vold (f.eks. kampsport hvor selve formålet kan være å slå/sparke motstanderen). Dette er i utgangspunktet ikke straffbare handlinger. Vold som overstiger det som etter reglene er godkjente handlinger i en idrett, vil kunne være straffbare både i norsk rettsvesen og etter idrettens regelverk.

Vi ser i siste avsnitt at vold på idrettsarenaen i noen tilfeller vil bli oppfattet og behandlet ulikt enn om denne volden foregikk utenfor idrettsarenaen. Vi ser at vold i idretten eller idrettsvold er et komplekst fenomen som det vil være umulig å drøfte i hele sin bredde i dette kapitlet, og vi vil derfor som nevnt fokusere på den fysiske volden som forekommer mellom sentrale aktører i en fotballkamp: spillerne og publikum/supporterne.

Idrettsvold i et historisk perspektiv

Tar vi utgangspunkt i vår egen europeiske kulturhistorie, i den greske olympismen og ser på idretten frem til og med middelalderen, registrerer vi at idretten den gangen hadde klare brutale, voldelige trekk. En fellesnevner for datidens idrettskulturer var at de var maskuline idretter fremført av menn, nært knyttet til militærvesen og det religiøse felt, og de hadde et lite utviklet, standardisert regelverk sammenlignet med dagens moderne idretter. Når det modere samfunn vokser frem og vi får en mer sivilisert samfunnsutvikling, bidrar det til at de moderne og standardiserte idrettene som kommer til, også blir mer siviliserte (Lorentz, 1966; Elias & Dunning, 1986ab). Jeg vil i den videre fremstilling peke på noen hovedtrekk ved disse tidligere idrettskulturene og dra noen historiske linjer frem til dagens moderne idretter og det som kjennetegner disse.

Den antikke idrettskulturen var brutal med sine militært orienterte kampsport (agonistiske idretter, av det greske begrepet *agon*, som betyr kamp, strid). Den var også klart vinnerorientert (kjærligheten om å vinne, gr. *philonikia*) (Sæle, 2013). Det var ikke uvanlig at idrettsutøvere i den greske

olympismen ble sterkt skadet eller drept som følge av den brutaliteten som kjennetegnet en del av øvelsene (Kolnar, 2000; Thorbjørnsen, 2011). Dette understrekes i følgende sitat (Elias & Dunning, 1986a, s. 138): «It was in line with this warrior ethos that a boy or man killed in one of the Olympic boxing or wrestling matches was often crowned as victor to the glory of his clan and his city and that the survivor – the killer – was neither punished nor stigmatized». Det skyldes at datidens idrettskultur var bærer av en maskulin æreskultur (gr. *philotimia*, kjærlighet til æren), hvor ære og berømmelse ble tildelt vinneren, mens taperne ofte stod igjen med skam og vanære, påført ens slekt og familie (Dombrowski, 2010). Thorbjørnsen (2011) poengterer at den greske idrettens orientering rundt ære, seier og heltemot var helt fremmed for de sosiale verdier som vi i dag tillegger idretten, som omsorg, vennskap og samarbeid. Vi finner lignende æreskodeks og maskuline, militære preg innenfor den norrøne idrettstradisjonen (Sæle, 2013).

Men selv om den greske olympismen var en svært rå idrettskultur, var den også bærer av noen etiske idealer og koder som har hatt som funksjon å beskytte utøverne og begrense voldsomfanget. For eksempel var æresbegrepet også knyttet til at alle skulle delta på like premisser (likhetsideal) og at øvelsene skulle foregå på ærlig, rettskaffent vis, samlet i det moralske prinsippet *kalo-kagathia*⁵ (Dürriegl, 2003). Slike etiske idealer markerte at det var en ritualisert vold som foregikk, annerledes den regulære volden som ble utført i krig på slagmarken.⁶ Så selv om idretten den gang ble knyttet til krigsmetaforer og ble oppfattet å være en trening til regulær krigføring, var den samtidig uttrykk for noe annet. Et godt eksempel på dette er de greske olympiske lekene, som ble avholdt i fredstid, mellom krigsslagene, som symbol på fred og forbrødring. Går vi noen hundre år frem i tid til Romerrikets idrettskultur, finner vi den mest ekstreme formen for idrettsvold i datidens gladiator kamper. Vi finner også eksempler i vår egen norrøne idrettstradisjon og i den seinere

---

5 Begrepet samler opp i seg flere konnotasjoner. Det er sammensatt av ordet *kalós*, som kan bety *vakker, pen, ærlig og dydig*, og ordet *agathós*, som kan være synonymt med *ærlighet, god, edel og modig* (Dürriegl, 2003).

6 Dette bildet kan nyanseres fordi også ved regulær krigføring er det satt opp noen humane normer og regler som skal gjelde. I nyere krigføring følger vi for eksempel den Internasjonale humanitærrett, som skal beskytte sivile og som setter krav til hvilke metoder og midler som kan benyttes. Samtidig har vi nok av eksempler fra kriger hvor slike internasjonale lover ikke er blitt fulgt.

middelalders ridderkultur at den både var bærer av en rå, vinnerorientert og krigers mentalitet og praksis, samtidig som den hadde noen edle verdier knyttet til seg (Sæle, 2013).⁷

Ser vi nærmere på ballspillets tidligste faser, finner vi elementer av et begynnende ballspill i de gamle sivilisasjonene der spillet inngikk som en del av de religiøse riter (Sæle, 2015). Blant annet viser Baker (2008) til mayafolket og aztekerne, hvor spillet kunne få en brutal utgang idet man ofret spillere til måneguden. Ser vi på fotballspillets utvikling, viser Elias og Dunning (1986b) til et folkelig, provisorisk ballspill tilbake til 1300-tallets London. Spillet foregikk ved at større folkemengder forflyttet en lærkule mellom seg. Det var få regler og ingen definert bane som man spilte på. I flere perioder utover på 1300-tallet ble det utstedt forordninger som forbød slike ballspill, fordi de ble sett på som unyttige og voldelige, og myndighetene oppfordret derfor heller til våpentrening. Elias og Dunning (1986b) hevder dette spillet fungerte som en sjelelig renselse eller katharsis for folket, en adspredelse som bidrog til å holde folkets uro og misnøye i sjakk og slik forhindre et folkelig opprør. Lorentz poengterer i sin bok *On Agression* (1966) at nettopp fordi slike idretter kunne være voldelige, satte det også krav til selvkontroll og edel fremferd hos de som deltok (s. 130):

The values of sport [...] educates man to a conscious and responsible control of his own fighting behavior. Few laps of self-control are punished as immediately and severely as loss of temper during a boxing bout. More valuable still is the educational value of the restrictions imposed by the demands for fairness and chivalry which must be respected even in the face of the strongest aggression-eliciting stimuli.

---

7 I vår egen norrøne tradisjon finner vi idretter som *knattleik*, som var en parvis konkurranse hvor utøverne kunne bli lemlestet og i verste fall drept, og *holmgang*, hvor menn «duellerte» for å gjøre opp tvister seg imellom, og som også kunne ende med døden som utfall – en æreskultur som forsvant med kristendommens inntog. Nettopp fordi æren stod så sentralt i den norrøne kulturen og ridderkulturen, var idretten den gangen også bærer av verdier som mot, rettferdighet og ridderlighet. For en utdyping av datidens idrettskulturer, se Sæle (2013, 2015).

Elias og Dunning (1986a, s. 108) konkluderer med at selv om datidens ballspill kunne spilles på ulike måter, var fellesnevneren at det bar preg av en spontan stridslyst og en tolerert form for vold.

Beveger vi oss frem til den moderne idrettens begynnelse i Storbritannia på 1800-tallet, vokste det frem nye aristokratiske idrettskonsepter som *Sportsmanship* og *Gentleman Sports*. Det var også innenfor denne engelske kulturkonteksten at det moderne fotballspillet ble utviklet (Keating, 1995; Goksøyr, 2014; Sæle, 2021). I konseptet *Sportsmanship* vektla man det å overholde reglene for spillet, ha respekt for hverandre, besinne seg og unngå brutalt spill (Keating, 1995). Man så på ulike idretter, deriblant lagidretter som fotball, som en egnet arena for barn og unge til å utvikle ulike dannelses kvaliteter og som medførte at disse idrettene ikke bare fikk innpass på fabrikkene, men også i kostskolene og i kirken. Det skjedde i England, i klubber som Arsenal, Everton, Aston Villa og Birmingham, og seinere i Norge i klubber som for eksempel Vålerenga. I starten var skolemyndigheter i England og Norge skeptiske til fotballspillet på grunn av spillets voldelige preg, men tok den etter hvert inn i skolen da de så at lagspillet fremmet kvaliteter som samarbeid, arbeidsdisiplin og kampvilje (Sæle, 2013).

Før spillet fikk et fast regelverk mot slutten av 1800-tallet, var fotballen beheftet med en brutal spillestil hvor det for eksempel var tillatt å sparke motspiller i skinnleggen (såkalt *hacking*) uten at man trengte å gå etter ballen (Goksøyr, 2014). På denne tiden var det heller ingen dommer som regulerte spillet, fordi man tenkte at siden man hadde gentlemen sidealer som spillere skulle følge, så regnet man med at spillerne selv kunne ordne opp i konflikter som oppstod under kamp. Men som en følge av at fotballspillet ekspanderte og stadig flere publikummere strømmet til kampene, og man så seg lei på slåsskamper som til tider kunne oppstå på banen og tribunen, kom det i 1884 på plass et felles regelverk utarbeidet av det såkalte FIFAs International, og dommere som håndhevet disse reglene. Det er et regelverk som stort sett har holdt seg uendret frem til i dag.

Kolnar (2000) mener at den moderne idretten innehar klare aggresjons- og voldstrekk fordi den tok opp i seg og videreførte rivaliseringsmønsteret som kjennetegnet tidligere tiders kamp- og duelleringsidretter (se også hans kapittel 1 i denne antologien). Tradisjonen fra oldtidens og middelalderens maskuline, antagonistiske idretter hvor menn kjempet mot hverandre, var et volds- og aggresjonsmønster som på sublimt vis ble videreført i de moderne idrettene. Selv om den nye idretten som vokste frem i England på 1800-tallet,

som eksempelvis fotball, inneholder et lavere voldsnivå enn de førmoderne, har de likevel fortsatt som formål å fremme aggresjon og voldsbruk. Kolnar skriver: «Selv om duellen er historie, eksisterer basiskonstellasjonen, som er avarter av menn som duellerer, rivaliserer og kjemper mot hverandre i et utall av former» (Kolnar, 2000, s. 140). Det er et faktum at skolefag som gymnastikk både i England (Mangan & Mckenzie, 2000) og i Norge (Augestad, 2003) opprinnelig var forbeholdt gutter og hvor formålet med faget var å skape sterke soldater. Det er et eksempel på, ifølge Kolnar, at myndighetenes oppdragerformål var å fremme det han kaller en betinget, rasjonell brutalitet, gjennom «forsvar, krigføring, grensesetting og overvåking av lov og rett» (Kolnar, 2000, s. 140). Det er den moderne stats behov for et sterkt militært forsvar og politi som han her sikter til, en myndighet som er gitt mandat til å utøve legitime voldsformer. På den måten skaper staten på sikt «menn som er i stand til å utøve vold uten at de blir rene volds mennesker» (s. 138).

De moderne idrettens maskuline preg ser vi tydelig komme til uttrykk innenfor *Muscular Christianity*, som er en ideologisk bevegelse som vokste frem innenfor den britiske anglikanske kirke på 1850-tallet og som seinere spredte seg til blant annet USA og til andre kirkesamfunn (Justvik, 2014). Bevegelsen fremmet gentlemanverdier med utgangspunkt i kristent tankegods, samtidig som den var kjent for sitt maskulinitetsideal hvor den forente gudfryktighet (godliness) med mandighet (manliness) (Newsome, 1961). En slik maskulinitetsstenkning finner vi blant annet i de største lagidrettene i dagens amerikanske college og universiteter, som i sin tid tok opp i seg bevegelsens tankegods. Ladd og Mathisen (1999) viser til at dette er idretter som er konkurranse- og vinnerorienterte, som nærer oppunder bibelske krigsmetaforer om kampen mellom det gode og det onde, og som dyrker kommersielle heroiske idrettsmodeller mer enn kristne dydsideal.

I denne grovkisserte gjennomgangen av idrett- og fotballhistorien kan vi oppsummere med Elias og Dunning (1986b), som konkluderer med at idrettsspillet over tid ble mer sivilisert fordi man fikk større kontroll på de spenninger og konflikter som oppstår i spillet, gjennom økt organisering, etablering av standardisert regelverk og dommere som fikk myndighet til å håndheve disse. Det betyr selvsagt ikke at all aggresjon og vold er blitt borte i moderne idretter som fotball, men at psykiske spenninger som oppstår hos spillere (og supportere) under kamp, i mindre grad slår over i regulære voldsformer, eller i det Elias og Dunning kaller «åpen vold» (s. 126).

Idrettsvold i fotballen i vår tid

Når det gjelder det som faller inn under ikke-kriminelle voldshandlinger, det vil si vold som er overtredelser, men som likevel blir akseptert innenfor idretten, finnes det et utall eksempler på slike i fotball, og de fleste går under betegnelsen grove taklinger (Sæle, 2021). Sjeldnere oppstår det halvkriminelle og kriminelle voldshandlinger på fotballbanen. Noen eksempler på slike kan du se på YouTube.⁸ Større voldshandlinger oppstår oftest fordi spillere ikke evner å kontrollere sitt temperament og kommer i affekt. Som da den tidligere russiske Zenit-stjernespilleren Roman Shriokov i 2020 slo ned en dommer i en amatørkamp og sparket ham mens han lå nede. Et annet kjent eksempel er da Zinedine Zidane skallet ned Marco Materazzi i VM-finalen mellom Frankrike og Italia i 2006.⁹ Eller da Manchester United-spilleren Roy Keane felte Inge Håland stygt i 2001, en takling som resulterte i at Håland aldri ble helt bra igjen og måtte seinere legge opp.¹⁰ Keane fikk fem kamper karantene og en bot på 1,8 millioner kroner. Han innrømmet seinere i sin selvbiografi at handlingen var en klar hevnaksjon og at han bevisst var ute etter å skade Håland (Keane & Dunphy, 2002, s. 281):

I'd waited almost 180 minutes for Alfie, three years if you looked at it another way. Now he had the ball on the far touchline. Alfie was taking the piss. I'd waited long enough. I fucking hit him hard. The ball was there (I think). Take that you cunt. And don't ever stand over me again sneering about fake injuries. And tell your pal Wetherall [Leeds-spiller] there's some for him as well. I didn't wait for Mr Elleray to show the card. I turned and walked to the dressing room.

Vi ser at slike voldshendelser ofte følger et mønster hvor det drives en psykisk krigføring mellom enkeltspillere, som seinere bryter ut i åpen vold (Sæle, 2021). En spiller er gjerne blitt stygt felt av en motspiller, som resulterer i at

8 https://www.youtube.com/watch?v=CftmfG_xouI

9 <https://www.youtube.com/watch?v=vF4iWIE77Ts>

10 <https://www.bing.com/search?q=Keane%2C+H%C3%A5land&form=ANNH01&refig=645fc224662c4a819a9d66bbfb43f3a8>

denne spilleren skal ta hevn. I noen situasjoner blir spillere så provosert at de mister besinnelsen. Grunnen til at Zidane skallet ned Materazzi, skyldes en bevisst fremprovosering fra Materazzi hvor han skal ha kommet med skjellsord om Zidanes søster. Det kan i noen tilfeller også skyldes overtenning, det vi kaller innbytterpuls, hvor spillere ikke klarer å tilpasse spenningsnivået og går for hardt, eller kommer for seint, inn i taklinger.

Heldigvis er alvorlige voldshandlinger et marginalt problem i dagens topp- og breddefotball. I norsk fotball blir for eksempel bare én promille innrapportert til fotballforbundet.¹¹ VG kunne avsløre at i perioden 2010–2019 var det 103 voldssaker oppe til behandling i NFFs domsutvalg, og minst 71 av disse sakene ble vurdert så grove at de ville ført til straff i en sivil domstol (Folkvord & Nilsen, 2019). Samtidig vet vi at vold i fotballen er mer omfattende enn det som innrapporteres, ofte fordi offeret ikke ønsker å anmelde saken. Én promille, eller 70 voldssaker, er marginalt, men samtidig 70 saker for mye sett fra offerets side og sett fra forbundets side, som står for nulltoleranse.

Fotballens regelverk, dommere og fortolkninger

For å forstå voldsbildet i fotball er det viktig at man kjenner til de regler som gjelder for spillet og som har som funksjon å beskytte spillerne mot vold. Idrettens regler og dommere som er satt til å dømme etter disse reglene, er til for å beskytte spillet mot vold (Loland, 2005). Reglene definerer idrettsspillet, derfor kalles de *konstitutive regler*, regler som er ment til å verne om spillets formål og opprettholdelse av spillets gang (Critchley, 2018).

---

11 I en statusrapport fra Norges Fotballforbund fra 2019 (medio 8. november), ble det innrapportert 79 saker fordelt på 72 kamper (NFF, 2019). Av disse gjaldt 50 saker vold, og 22 omhandlet trusler. Ser vi på totalbildet, ble det gjennomført 75 906 kamper, noe som skulle tilsi en hyppighet på volds- og trusselsaker på én promille av alle kamper. Og av disse sakene ble nesten samtlige behandlet på krets nivå; bare 4 var av en så alvorlig karakter at de ble behandlet av Doms- og sanksjonsutvalget.

Det skilles mellom såkalte *intensjonale* og *ikke-intensjonale regelbrudd* i fotball. Det første gjelder om handlingen er en kalkulert, bevisst handling fra spillers side, eller om den er utilsiktet. Det vil ofte være vanskelig å avgjøre for dommerne fordi de kan jo ikke lese spillers tanker, men må forholde seg til den atferden som spillerne viser på banen. Ofte er intensjonale regelbrudd opplagte, som eksemplene med Zidane og Keane. Ikke-intensjonale regelbrudd kan for eksempel være at man kommer for seint inn i en takling, noe som likevel vil bli slått ned på av dommeren fordi det oppfattes som farefullt spill. Innenfor intensjonale regelbrudd har vi videre det vi kategoriserer som *fusk*, *filming* og *profesjonelle feil* (Loland, 2005, s. 67–69). Fusk handler om å bedra sin motstander. Det kan gjelde mindre voldelige forseelser som knuffing, holding eller ulike skjulte knep. Hensikten med slike regelbrudd er at det ikke skal oppdages, og vil da falle utenfor det som gjelder voldelige handlinger eller krenkelser som skjer åpenlyst. Voldelige handlinger som er «oppe i dagen», kan være *taktiske feil*, også kalt *profesjonelle feil*, som skjer på grunnlag av en kalkulert tenkning om at man oppnår flere fordeler enn ulemper. Et klassisk eksempel er når man «klipper ned» angrepsspillere som er i ferd med å passere sisteforsvarer. For å unngå at de får fri bane mot mål, tyr man da gjerne til taklinger bakfra, en overtredelse som kvalifiserer til gult eller rødt kort. Straffeutmålingen blir vurdert i forhold til hvor alvorlig og risikofylt forseelsen er, noe dommersjef og tidligere FIFA-dommer, Terje Hauge poengterer:

Spillerens intensjon kan spille en rolle i bedømmingen av en takling, og det kan bety forskjellen på rødt og gult om en spiller forsøker å nå ballen. Men viktigst er det å spørre om taklingen setter motspilleren i fare. Vi må spørre oss om hvor stor kraft det blir brukt, hvilken fart spilleren har og om det blir brukt strake knotter (Vågane, 2016).

I dag slås det hardere ned på farefullt spill enn tidligere, selv om det ikke skjer med overlegg (NFF, 2022). Det vil ikke være mulig i dette kapittelet å gjengi alt i regelverket som berører voldsproblematikken, siden det er et svært omfattende regelverk og som er detaljert utformet. Her vises det til et utdrag fra regel 12.3, som gjelder disiplinære reaksjoner som kvalifiserer for utvisning (NFF, 2022):

Alvorlig brudd på spillereglene

En spiller som takler eller angriper en motspiller på en slik måte at dennes sikkerhet settes i fare, bruker overdreven kraft eller er brutal, er skyldig i alvorlig brudd på spillereglene og skal utvises. En spiller som kaster seg inn eller angriper en motspiller enten det skjer forfra, fra siden eller bakfra med ett eller begge ben for å nå ballen, er skyldig i alvorlig brudd på spillereglene og skal utvises om dette gjøres med overdreven kraft eller setter motspillerens sikkerhet i fare.

Voldsom opptreden

En spiller som bruker eller forsøker å bruke unødig mye kraft eller brutalitet overfor en motspiller når det ikke er kamp om ballen, eller mot en medspiller, lagledelsen, dommerteamet eller enhver annen person, enten det er fysisk kontakt eller ikke, er skyldig i voldsom opptreden og skal utvises. Om en spiller bevisst slår en motspiller eller annen person i ansiktet eller i hodet med arm eller hånd når det ikke er kamp om ballen, er denne skyldig i voldsom opptreden, om ikke kraften i slaget er så liten/ubetydelig at man kan se bort fra det.

Filming er også blitt mer vanlig i toppfotballen, det vil si når spillere simulerer at de blir felt eller skadet. Noen reagerer sterkt på filming fordi da prøver man å oppnå egne fordeler på bekostning av motspiller som blir påført en urettmessig straff (Loland, 2005). Ifølge Kohn (1986), som jeg kommer tilbake til, oppfattes slike bedrag å inngå i selve spillet, fordi spillets formål er *å vinne for enhver pris*. Kathleen Pearson (2003) er uenig i et slikt resonnement og begrunner det med at alle intensjonale regelbrudd faller utenfor spillets formål. Så lenge spillere har inngått kontrakt om at de skal følge spillets normer og regler, og bryter disse ved regelbrudd, så har man også brutt kontrakten. Hun kaller derfor slike brudd for *definitional deception*, som skiller seg prinsipielt fra såkalte *strategic deception*, for eksempel at man finter sin motspiller. De siste er altså strategiske former for lureri som inngår i spillet eller i selve spillets idé. Pearson konkluderer med at: «Since the criterion of intentionality is missing from the accidental foul, that act has no ethical significance. We would ordinary expect a person to accept the penalty for that foul, but we would not place moral blame on him» (2003, s. 82).

Dommerne har mandatet til å håndheve de regler og normer som gjelder for spillet, og har plikt til å slå ned på vold og andre uregelmessigheter som bryter med disse. Det er ingen lett oppgave, særlig ikke i toppfotballen hvor spillet skjer hurtig og dommerne er omringet av store publikumsmasser som gir høylytt uttrykk for sine meninger. Alle aktører på en fotballkamp, det være seg spillere, trenere eller publikum, har som regel sterke synspunkter om dommerens avgjørelser. Det er ikke bare dommerne, som den juridiske fortolkende instans, som tolker spillet opp mot gjeldende normer og regler. Det gjelder også spillere, trenere og publikum, som ofte besitter høy fotballkompetanse. Ingen regler er selvfortolkende (Lindfelt, 1999). De må alltid tolkes frem av mennesker og vurderes opp mot de konkrete situasjoner og hendelser som oppstår i en fotballkamp. Så det er altså ikke bare dommerne som gjør sine vurderinger og fortolkninger av det som skjer under spillets gang, selv om det er de som har myndighet til å håndheve reglene.

Drøftelsen

Idrettsvold – ritualisert og legitim vold?

Det er vist til at fotballen er regulert av noen gitte regler, og bryter man disse så medfører det straff som blir gitt i forhold til forseelsens alvorlighetsgrad. Et viktig prinsipielt spørsmål i voldsdebatten er hvorvidt idrettsvold er uttrykk for *ritualisert vold* eller *regulær vold*. Ifølge tidligere nevnte voldstypologi vil de to første kategoriene (brutal kontakt og borderline-tilfeller) oppfattes som ritualisert vold, noe også NFFs formulering «alvorlig brudd på spillereglene» kan plasseres innenfor. Det vil da gjelde vold som oppfattes som aksepterte regelbrudd og som ligger innenfor fotballkulturens egne kollektive rammer. Her utføres det voldsformer som man forventer vil forekomme i kampen og i gitte kampsituasjoner (Matthews & Channon, 2017). Matthews og Channon knytter ritualisert vold særlig til kontaktdretter som boksing, rugby, ishockey og bryting. Men som vi har påpekt, kan det også gjelde fotball (soccer). Matthews og Channon (2017) oppfatter at det her er tale om en substansiell, ritualisert vold som er fundamentalt annerledes, men samtidig «en mimesis av», vold i det virkelige liv (regulær vold). De mener at i ritualiserte voldsidretter skapes det følelser og opplevelser som har slektskap til det som føles og oppleves når vold forekommer i det virkelige liv. Ritualisert vold skaper opphisselse i likhet med regulær vold og kan også resultere i fysiske traumer for deltakerne. Men den vil

likevel prinsipielt oppfattes moralsk annerledes fordi den vil ikke av offeret bli opplevd som krenkende, slik tilfellet vil være med regulær vold. Det er i introduksjonskapittelet vist til at vold kan forstås som en prosess. Det er noe som også Matthews og Channon (2017) er inne på når de skriver at ritualisert vold i idretter kan bli transformert til ikke-rituell vold. Her nevner de for eksempel når utøvere tyr til hevnaksjoner og bevisst påfører sin motstander skade, eller blir presset av sin trener til å skade motstander med risikabelt spill. Slike eksempler vil i så tilfelle falle inn under kategoriene halvkriminell eller kriminell vold, eller det NFF kategoriserer som «voldsom opptreden». Det vil si hendelser som vanligvis skjer når utøver «mister hodet» og er ute etter å «ta» motspiller.

En annen måte å nærme seg voldskategoriene på er skillet mellom *legitime* og *illegitime former* for vold i idretten. Legitim vold vil da gjelde vold som forventes vil forekomme i idretten fordi det inngår i selve spillets natur, som for eksempel harde kroppstaklinger som utsetter spillerne for mulige, potensielle skader. Illegitim vold vil for eksempel være å skalle ned motspiller, noe som ikke har noe med spillets natur å gjøre.

Vi ser legitim vold i idretten tydelig dersom vi tar forseelsen ut av idretts spillets kontekst. Hadde man utført kroppstaklinger utenfor banen, ville det umiddelbart blitt oppfattet som en illegitim voldshandling mot et uskyldig offer. Det henger sammen med tidligere nevnte poeng at idrettsspillet er uttrykk for en iscenesatt virkelighet annerledes hverdagslivet eller «livet i sin alminnelighet». Fotball, som all annen idrettsvirksomhet, er uttrykk for en overskridende virksomhet hvor utøverne går fysisk og følelsesmessig opp i spillet i det som på fagspråket kalles kroppslig overskridelse eller transcendens (Gadamer, 2012). Gadamer hevder at aktørene blir spilt med av spillet selv. McIntosh har et interessant poeng idet han hevder at når legitim, ritualisert vold i idretten går over til illegitim, regulær vold, er det uttrykk for at den beskyttende overskridelsen og fortryllelsen som idretten besitter, brytes ned:

We may also describe a man as a good footballer in virtue of his skill at kicking goals. We experience admiration but we do not aspire to his level of skill and only mildly identify with him. When, however, he punches an opponent in the face suddenly he becomes a man instead of a footballer. The unreality of sport gives place to reality and we do now identify with the actors and both feel and express strong emotions (1979, s. 117).

Hvordan man oppfatter og forklarer idrettsvold, vil også henge nært sammen med hvordan man forstår vold og idrett som begrep. Er vold en del av idretten eller idrettsutøvelsen per se, en del av det som definerer idrettens virksomhet, eller skal vold sees på som et uønsket og negativt element som slår inn i idretten utenfra og som i prinsippet bryter med idrettens formål og idealer?

Konkurransetidrett er voldelig i sin natur

En som oppfatter toppidrett som et gjennomgående kynisk prosjekt, er filosofen Gunter Gebauer (2002). Han fremmer en egoistisk utilitarisme hvor han mener at formålet med toppidrett er for både utøver og trener å maksimere egne muligheter og hvor de tar alle midler i bruk for å oppnå seier. Han er kjent for å kalle toppidrett *et spektakkel* og mener med det at toppidretten er gjennomkommersialisert, blitt en estetisert og kynisk underholdningsindustri. Gebauer hevder at toppidrettens kyniske utvikling skyldes at den har løsrevet seg fra sine historiske kulturelle og kollektive verdipreferanser, og står igjen med den enkelte utøvers og treners til enhver tid gitte motiver og egeninteresser. Christoffer Lasch er kjent for sin bok *Den narsissistiske kultur* (1992), hvor han gir en tilsvarende oppfatning av toppidretten som Gebauer. Samtidig er Lasch mer moderat enn Gebauer idet han ikke ser på toppidrett i seg selv som kynisk eller voldelig, men vil til livs toppidrettens utenomsportslige sider. Her viser han til amerikansk ishockey og fotball, hvor han mener spillerne blir omgjort til vareprodukter og entertainere.

Kohn (1986), derimot, mener at kynismen i toppidretten skyldes selve idrettens natur. Han sammenligner toppidrett med en krigstilstand, en duellering mellom fiender, der målet er å underlegge seg og knuse sin motstander eller fiende. Med referanse til filosofen Martin Buber oppfatter Kohn at idrettsutøverne reduserer sine motstandere til objekter som skal beseires (1986, s. 139): «Competition entails a kind of perverse interdependence: our fates are linked in that I cannot succeed unless you fail [...] Because you are my rival, you are an «it» to me, an object, something I use for my own ends». Det ligger innebygd i konkurransetidrettens logikk at man skal vinne, og for å klare det så må man ta alle midler i bruk, også voldelige. Han kaller derfor betegnende nok et av sine kapitler for «The logic of Playing dirty». Han begrunner et slikt kynisk syn på idretten med at kynismen og voldsutøvelsen

ikke skyldes primært egenskaper hos spillerne eller trenerne, men forklares ut fra idrettskonkurransens grunnstruktur (1986, s. 161):

In the case of competition, the root cause of abuses is the competitive structure itself [...] hostility is virtually built into an arrangement where someone else's fate is inversely related to your own. So it is that a structural imperative to beat others invites the use of any means available.

Et unfair idrettsspill med bruk av voldelige midler oppfattes å skje fordi alt ved spillet er innrettet mot kampens utfall: den binære koden *tap eller seier*. Målet er å slå sin motstander i et såkalt *zero-sum game*.¹² Siden dette er idrettens grunnstruktur, kan man heller ikke klandre spillerne som tyr til voldelige midler, hevder Kohn. Det voldelige spillet er gjensidig; man spiller urent og forventer at motstander gjør det samme. Spiller man rent, vil det bare utnyttes av motstander. Kohn finner støtte hos idrettsetikeren Michael Novak for sitt syn. Novak er, i likhet med Kohn, også kritisk til de største amerikanske idrettene, og konkluderer med at dette er idretter som «[...] are lively with the sense of evil» (Novak, 1976, s. 311f). Kohn oppfatter som nevnt konkurranseidrett som ensbetydende med rivalisering, som er et ytre motiv. Med referanse til Huizingas klassiske verk om *homo ludens* (1955) setter Kohn idrettskonkurransen opp som motsetning til leken. Han begrunner det med at lek er autotelisk, dvs. at den er et mål i seg selv og er ikke ytre styrt eller har utenforliggende motiver heftet ved seg slik idrettskonkurransen har. Her kan det synes som at Kohn har oversett det faktum at Huizinga ikke setter noe absolutt skille mellom lek og konkurranseidrett. Huizinga mener også at rivaliseringer kan være indre motivert, og at rivalisering også kan forekomme i leken. Her viser han til dyr som leker sammen, som eksempel. Huizinga stiller seg derfor langt mer positivt til konkurranseidrett enn Kohn og mener idretten kan fremme flere verdier, som god kampfornal, samarbeid, fellesskap etc. Kohn, derimot, oppfatter at konkurranseidretten underminerer ethvert

---

12 *Nullsumspill* er en matematisk beskrivelse innenfor spillteori og økonomisk teori, som innebærer at dersom den ene part vinner, medfører det et tilsvarende tap hos motparten. Det vil si at spilllets gevinst hos den ene part utlignes med spilllets tap hos motstander, slik at det totale utfallet (nettogevinsten) av spillet blir lik null.

felleskap fordi den bygger opp under aggresjon, vold, angst og usikkerhet. Også Shields og Bredemeier (2009) hevder amerikanske toppidretter kan være svært kyniske og bygge opp under et resultatorientert klima som gir seg utslag i usikkerhet og angst hos dem som deltar, og fremmer fusk og umoral. Men de nyanserer bildet idet de hevder at konkurranseidretten også er bærer av etiske normer og verdier som vil være viktig at spillerne internerer og oppdras til å følge. Her er de helt på linje med McIntyre og andre som mener at idretten bygger på aristotelisk dydsetikk, noe jeg kommer tilbake til. Ifølge Meier (1988) blir Kohns fremstilling av konkurranseidrett og lek som absolutte motsetninger upresis, idet han hevder at det eksisterer glidende overganger mellom størrelser som idrett, lek og spill, og at det som utgjør deres felles omdreiningsakse, er at de alle har et etos knyttet til seg (Sæle, 2013).

Toppfotball – en krig

Noen har sammenlignet toppidrett med krig. Det er ikke urimelig med tanke på en europeisk idrettshistorie som kan bevitne at idrettskulturer har utgått fra, og har hatt tette bånd til, krigskulturer og et militært forsvar. Flere kjenner til det klassiske ordtaket «The battle of Waterloo was won on the playing fields of Harrow and Eton». Ordtaket skal ha vært uttalt av den britiske generalen Arthur Wellesley Wellington etter at britene sammen med tyske, nederlandske, belgiske og prøyssiske styrker vant slaget ved Waterloo mot franskmennene og Napoleon i 1815. Det siktes til at det var gjennom den maskuline idrettsutøvelsen at man la grunnlaget for den sterke (og voldelige) soldat. Den kjente engelske forfatteren George Orwell skal ha skrevet at fotball er en «krig uten våpen» (Goksøyr, 2014). Kohn (1986) mener vi finner igjen det samme hovedmønsteret mellom krig og konkurranseidrett, idet det er en kamp/krig som bølger frem og tilbake, og hvor de rivaliserende lag/fiender prøver å vinne konkurransen/slaget ved å innta motstanders banehalvdel/territorium. Ronglan (2022) understreker at ulike ballspill som fotball, håndball, basket etc. karakteriseres som *invasjonsspillet*, som kjennetegnes ved at spillerne og laget prøver å skape eller forhindre rom og gjennombrudd, og hvor det vil være viktig å være i balanse og skape overtallssituasjoner.

Goksøyr (2014) poengterer at fotball kan representere en symbolsk flertydighet i forhold til krig, idet spillet er blitt brukt som middel til å fremme fred og forbrødring mellom fiender, samtidig som det er blitt brukt til å fremme

en krigersk kampånd. Han viser til første verdenskrig som eksempel. Ved juletider 1914 kom engelske, franske og tyske soldater sammen ved fronten i Nord-Frankrike og deltok i felles julesanger og vennskapelige fotballkamper. Seinere i krigen så en engelsk kaptein seg lei av stillingskrigen og sparket to fotballer i retning tyskernes stillinger. Hans fotballidenskapelige soldater adlød ordre, løp etter ballene og rett inn i døden.

Noen vil mene at fysisk vold i fotballen og i andre idretter vil forekomme, fordi vold og aggresjon er noe som ligger nedfelt i vår menneskelige natur. Som Goksøyr skriver (2014, s. 83–84): «Noen vil gjerne se fotball som en katalysator for folkesjelens mest primitive sider». I introduksjonskapittelet ble det vist til noen psykologiske voldsteorier som argumenterer ut fra en slik tenkning. Under vises det til noen innenfor idrettsfeltet som står for en lignende argumentasjon.

Vi har tidligere vist til Kohn, som oppfatter aggresjon som synonymt med konkurranseidrett (1986, s. 143). Vi har sett at det skyldes hans syn på konkurranseidrett som han kaller «omvendt krigføring». Han viser til tenkere som Aristoteles, Freud, Lorentz og Novak, som fremmer en katharsis-tenkning, at aggresjon er noe medfødt som til tider trenger å bli ventilert ut. Idrett oppfattes da å fungere som en sunn utluftingsventil. Her refererer Kohn til Novak, som mener at mennesket er et krigersk dyr, og at idrett fungerer som en dramatisering av konflikt. Kohn vil derimot hevde at aggresjon er noe lært (s. 144): «Watching others be aggressive does not discharge our own aggressiveness. What seems to happen instead is straightforward modelling: *We learn to be aggressive*». Han peker på nyere empirisk forskning som tilbakeviser katharsis-teorien, som oppfattes å være en etablert myte. Her viser han til studier foretatt på yngre elever og high school-elever, som ble mer aggressive etter å ha deltatt i konkurranseidrett. Det gjaldt også i de tilfeller hvor elevene var tilskuere til aggresjon og vold i idretten. For eksempel viste en studie av elever i barneskolen at når de fikk se boksefilmer, resulterte det i at de i større grad dyttet eller slo hverandre. Derfor konkluderer Kohn med at konkurranseidrett ikke fungerer som en ventilering for innestengt aggresjon, men heller forsterker aggresjon. Han nyanserer bildet når han skriver at det å se andre være aggressive ikke utløser vår egen innebygde aggressivitet på direkte vis, men det vil skje en form for enkel modellering hvor vi lærer aggresjon (s. 144).

Hjelseth (2005) forklarer toppfotballens harde og brutale kultur som uttrykk for en gitt kjønnnet maskulinitetskultur. Han nyanserer samtidig denne maskulinitetskulturen når han legger til at toppfotball også viser «myke sider» ved mannen, for eksempel når de omfavner hverandre etter en scoring. Han er også tydelig på at maskulinitetskulturen er noe lært og ikke noe primært biologisk gitt. I nyere tid har jente- og kvinnefotball hatt en enorm vekst, og selv om vi her registrerer mindre vold og regelbrudd enn i herrefotball (Sæle, 2021), trenger ikke det da skyldes genetiske forhold, men at man i jente-fotballen i større grad er blitt opplært til å vektlegge «myke» verdier.

Konkurransetidrett har et iboende etos som forebygger og beskytter mot vold

Andre idrettsetikere vil hevde at forestillingen om at idretten innehar en iboende vold eller aggressivitet, blir en for pessimistisk og reduksjonistisk tilnærming. De vil kunne være enig i at toppidretten er beheftet med mange etiske utfordringer knyttet til at den er blitt en kommersiell og kapitalistisk virksomhet. Men årsaken til denne utviklingen hevder de skyldes ikke primært egenskaper ved idretten selv, men utenforliggende forhold. Man er heller ikke uenig i at topp- og konkurransetidrett er basert på et vinnermotiv, som bidrar til et opphetet spill og til tider unfair, voldelig spill. La oss se litt nærmere på de som hevder et slikt mer positivt syn på idretten.

Etikeren MacIntyre (1984) er en av dem som har revitalisert aristotelisk dydsetikk og som hevder at i enhver samfunnskultur vil det være nedfelt noen kollektive normer og verdier som fungerer som «kjøreregler» i samfunnet. På samme måte gjelder det for idretten og idrettsfellesskapet, som også har sine normer og regler som er satt der for at idrettskonkurransen skal forløpe på kontrollert og sivilisert vis. Flere bygger derfor sin idrettsetiske tenkning på aristotelisk dydsetikk (se for eksempel Morgan, 1994). Man tenker seg da at idrettstradisjonen og idrettsfellesskapet er bærer av gitte normer og verdier som idrettsdeltagerne lærer seg når de deltar i idrettsspillet. Et slikt resonnement finner vi hos tidligere leder i NFFs etiske komité, Mina Gerhardsen, når hun hevder at vold i ungdomsfotballen skyldes primært at den har sitt utspring i voldelige ungdomsmiljøer utenfor idretten og at idretten heller virker forebyggende og beskyttende mot vold: «Å holde ungdom på banen

er kanskje det viktigste bidraget vi har å gi for å begrense vold. Lykkes vi med å skape gode holdninger der, vil det skape gode ringvirkninger» (Strand, 2020).

Selv har jeg anvendt klassiske aristoteliske dyder som mot, besinnelse, rettferdighet og klokskap i forbindelse med idrettsdeltagelse, danningskvaliteter jeg mener både idrett generelt (Sæle, 2017) og fotballidrett spesielt (Sæle, 2021) kan fremme. Loland (2005) viser til aristotelisk rettferdighetsnorm i sin begrunnelse for idrettens moralske legitimering. I motsetning til Kohn hevder Loland at selv om toppidretten til tider fremstår voldelig, betyr ikke det at idretten per se er voldelig. Han vil hevde at idretten har et etos ved seg som bidrar til å begrense og forhindre vold. Et eksempel på dette er det etiske konseptet *fair play*, som er en nyere variant og videreføring av konseptet *gentlemansport*. Loland og McNamee definerer fair play slik (2000, s. 76): «If voluntarily engaged in sporting games, keep the ethos of the game if the ethos is just and if it includes a proper appreciation of the internal goods and the attitude of playing to win!». Vi ser at etos oppfattes å inngå som en del av idrettsspillet, som legitimerer idrettsspill per se. Fair play oppfattes å omhandle overholdelse av spilleregler, men også det etos eller de overordnede normer som gjelder for spillet og som rommer verdier som respekt, sjenerøsitet, likhet, vennskap etc. I denne definisjonen av fair play ser vi at også innsats inngår, at man skal yte sitt beste. Stor innsats i fotball vil kunne bety tette, tøffe kroppstaklinger som har en innebygd risiko for å påføre motstander fysisk skade. Det kan gjelde ritualisert eller legitim vold som inngår i fotballspillet, eller «grisetaklinger» som faller utenfor aksepterte etiske grenser som idretten selv setter. Fair play-reglene er tydelig på at man skal ha respekt for alle involverte parter i spillet, både medspillere, motspillere og dommere. Det er tidligere i kapittelet blitt pekt på at skolen tidligere tok opp i seg fotballspillet fordi det innehar krav til lagmoral og samarbeid. Slike kvaliteter er også blitt brukt som argument for å skape en større kollektiv (motstands)kraft til motstanderlaget. Som Ronglan (2002) understreker, vil ethvert lagspill kreve både individuelle og relasjonelle spill-egenskaper. Et godt lagspill krever hensiktsmessige bevegelser av hele laget for å skape og utnytte spillsituasjoner til fordel for eget lag.

I lys av fair play-tenkningen, hvor man tenker at man er avhengig av ens motspillere for at spillet skal bli bra, vil dine motspillere bli oppfattet som «medspillere» mer enn som fiender som du skal slå. Lagspill som fotball er

et gjensidig, dynamisk spill. Det er ikke bare det enkelte lags spill som avgjør om det blir en god kamp eller ikke. Det vil også være avhengig av motstanderlagets spill-prestasjoner og holdninger til spillet. Blir det mye regelbrudd og stopp i spillet, blir det heller ikke god flyt i spillet. Vi kan si det på den måten at i fotballen så spiller man hverandre god, både ens medspillere og motspillere (Sæle, 2021). Bak en slik kollektiv, gjensidig tankegang ligger det en forståelse om at fair play handler om å ha respekt for selve spillet. Som Butcher og Schneider (2003) poengterer, fair play omhandler respekt for «the game», som videre innebærer respekt for de interne normer og regler som følger med spillet.

Afdal (2004), som også drar veksler på aristotelisk etikk, utdyper dette aspektet ved å vise til at fotballspillet telos ikke bare er å score mål og vinne kampen, men det er også innrettet mot å få til et godt etisk spill:

Breaking the rules in order to realize the purpose does not make you a good soccer-player. A good soccer-player is the one who follows the rules and develops virtues like strength, honesty, practical wisdom, discipline, courage, cooperativeness, care, creativity and so on.

Spillet har et formål (telos) som rommer både spillets skrevne og uskrevne regler, og blir det som konstituerer spillet. Nettopp fordi spillet har en slik etisk innramming, kan det opprettholdes i to ganger førtifem minutter uten at det utarter til å bli et rent regulært voldsoppgjør og på den måten bryter sammen som idrettslig spill.

Vi ser av tidligere nevnte fair play-definisjon av Loland og McNamee at idrettens etos er knyttet til en rettferdighetsnorm (just), som innebærer at de som deltar, stiller ut fra like vilkår. I regulær voldsutøvelse hvor volds-overgriperen ofte er fysisk overlegen sitt offer, tas det ikke hensyn til et slikt likhetsprinsipp. Vi har sett i introduksjonskapittelet at maktaspektet er tett knyttet til voldsaspektet. Det gjelder også innenfor toppidrett og toppfotball. Det er nok av eksempler på fysisk og psykisk vold eller seksualiserte former for vold utført av trener mot unge utøvere. I slike tilfeller er vold knyttet til misbruk av makt, som i neste omgang kan lede til avmakt hos dem som blir rammet. Når det gjelder fysisk vold i en fotballkamp mellom profesjonelle spillere, er det annerledes, fordi disse oppfattes som jevnbyrdige.

Vold i supportermiljøer

Det er tidligere pekt på at publikum kan ha en rolle når vold oppstår mellom spillere på banen. Critchley (2018) mener dette kan ha sammenheng med at publikum, som betegnes som *den tolvte spiller*, har en dommerfunksjon. I kraft av sin fysiske distanse til spillet har de mulighet til å få et overblikk på spillet som ikke spillerne har. De kan betrakte spillet fra sidelinjen, mens spillerne er «fortapt i spillet» (Critchley, 2018, s. 99). Tilskuerne oppfattes da å utgjøre en *umpire*, dommer, som er i stand til å påvirke spillets gang. Men i motsetning til dommerne er ikke publikum underlagt de samme krav til å beskytte spillerne og måtte fortolke spillet i tråd med spillets normer og regler. Det finnes nok av eksempler der publikum har brukt all sin negative påvirkningskraft til å påvirke kamputfallet til sin fordel. Noen ganger oppstår det sterke, hatefulle ytringer fra publikum mot dommerne, selv når dommeravgjørelsen er gjort etter boken. Publikums sterke påvirkningskraft under kamp ser vi tydelig komme til uttrykk når de for eksempel håner motstanderlagets spillere eller applauderer og oppildner egne lagspillere til å utføre «stygt spill».

Mye av den fysiske volden som knyttes til toppfotball, er supporter-vold. Denne volden forbinder vi ofte med bestemte supportergrupperinger, som for eksempel *hooligans*-supporterne som vokste frem i britisk fotball på 1970–80-tallet, som var kjent for å spre frykt og vold mot andre supportergrupper, publikum og ordensmakten (Buford, 1991). Etter hvert fikk vi *hooligans*grupper spredt til andre land der fotballen stod sterkt (Dunning, 2000). Seinere fikk vi de såkalte *casuals* som også er kjent for sin voldskultur. Dette er voldelige supportermiljøer som oppfattes å representere et større samfunnsproblem som strekker seg utover selve fotballmiljøet (Dunning, 2000).

Det er blitt antydnet både individualistiske, kollektive, psykologiske og sosiologiske forklaringsmodeller til supportervold (Guttman, 1978; Buford, 1991). At supportervolden ble så omfattende i England, er blitt forklart med at England på 60–70-tallet stod overfor store strukturelle og sosiale samfunnsutfordringer med klasseskille, høy arbeidsledighet, rasisme etc. (Buford, 1991). Buford, som drev feltarbeid blant *hooligans* i engelsk toppfotball, poengterer at denne supportervolden var uttrykk for et rebelsk og sosialt opprør mot omverdenen, samtidig som den ga supporterne et sterkt adrenalinkick.

Supportervolden er også blitt forklart historisk med at supportergrupper vokste frem som en konsekvens av at klubbene ble profesjoniserte,

som i neste omgang bidrog til at avstanden mellom laget og publikum ble større (Dunning, 2000). Det opprinnelige fotballpublikummet hadde arbeidsoppgaver som anleggsarbeidere og materialforvaltere, arbeidsoppgaver som seinere ble overtatt av lønnede, profesjonelle aktører. Det bidrog til å bryte ned noe av de nære bånd og det samholdet som tidligere eksisterte mellom lag og publikum. Etter hvert etablerte publikum sine egne supporterklubber som ble en viktig støttespiller for klubbene, men som også har utgjort en trussel mot spillere, rivaliserende supportergrupper og samfunnet for øvrig. Et eksempel er da Napoli-supportere tok seg inn på treningsanlegget til Napoli og jagde spillerne fordi laget hadde prestert svakt. Hendelsen var også en symbolsk protest mot et Napoli som hadde blitt en rikmannsklubb med høye spillerlønninger som den jevne fattige søritaliener ikke lenger kunne identifisere seg med.

Vi finner også sterke supporterkulturer i enkelte norske toppklubber som Vålerenga, Brann, Lillestrøm og Rosenborg. Og norske medier kan vise til flere voldssituasjoner og voldskonflikter som har oppstått mellom supportere i norsk toppfotball. I Johnsen (2007) sin studie av Vålerenga-klanen ble det oppdaget hatefulle ytringer under kamp både mot dommere, spillere og publikummere. Flere som hun intervjuet, begrunnet det med at tribunen ble oppfattet å være et «moralsk fristed» hvor slike ytringer bør tillates.

Vi har tidligere vist til at vold er blitt begrunnet med at det er noe som kan ligge latent i menneskets natur. Supportervold tillegges beslektede forklaringer, som uttrykk for bestemte stammemiljøer som verner om sine interesser og sin makt. Her tenkes det evolusjonistisk, at mennesket opprinnelig var et flokk- og jegerdyr som levde mer eller mindre i en naturtilstand (se introduksjonskapittelet), og man måtte ta i bruk voldelige midler for å overleve. Noen vil hevde at mennesket fortsatt er bærer av et slikt overlevelsesinstinkt og kampmotiv, som kommer til uttrykk når maskuline supportermiljøer barker sammen i voldelige sammenstøt. Det forklares med at den enkelte supporter inngår i, og identifiserer seg med, et bestemt supportermiljø som oppfattes å utgjøre en gitt stamme- og klankultur. I en slik stammekultur gis det aksept for å kunne ta i bruk voldelige midler mot andre tilsvarende rivaliserende klan- og supportermiljøer (Sæle, 2021).

Slike rivaliserende kamper mellom supportermiljøer kalles *tribalisme*. I dokumentarserien *Why we hate* vises det til flere psykologer som har forsket på det de kaller *nytribalisme*, som vil si moderne former for stammekonflikter. De viser til maskuline supportermiljøer som eksempel på slike. Et kjent

eksperiment på hvordan tribalisme oppstår, finner vi i feltarbeidet til sosialpsykologen Muzafer Sherif og hans kolleger som de utførte i perioden 1949–54. Eksperimentet blir nevnt i dokumentarserien og er et eksempel Kohn også viser til i sin kritikk av konkurranseidretten (1986, s. 145). Eksperimentet går ut på at forskerne utplasserte homogene 11–12 år gamle gutter til å delta på en speiderleir i Robber's Cave i Oklahoma, delte dem inn i to lag, *Rattles* og *Eagles*, og lot dem bo adskilt fra hverandre i tre uker. Deretter lot han dem konkurrere mot hverandre i idretter som baseball, fotball og dragkamp, med premie til vinnerlaget. Han oppdaget at etter hvert som guttene kjempet mot hverandre, utviklet det seg sterke interne bånd, samtidig som rivaliseringen og hatet mot det andre laget tiltok i styrke. Det begynte med hån og fornærmelser som siden gikk over til brenning av hverandres bannere og fysiske angrep. Også gutter som hadde vært gode venner før de kom på øya og som kom på rivaliserende lag, ble fiender. I dokumentaren vises det til såkalt *identitetsfusjon*, det vil si at når gruppetilhørigheten overskygger for, og utvisker, den individuelle, personlige identiteten, så er det mye større sannsynlighet for at man utøver vold mot andre grupperinger. Tribalisme er uttrykk for mentaliteten «vi mot dem», noe som innbyr til konfliktstoff og voldelige hendelser. Sherif kunne dokumentere at når guttene fikk nye arbeidsoppgaver som måtte løses gjennom samarbeid på tvers av gruppene, så utviklet de nære vennskapsbånd til hverandre. Det skulle tilsi at tribalisme i seg selv ikke er ensbetydende med voldsbruk, men vil være avhengig av hvilke normer og verdier slike miljøer vektlegger.

Oppsummering

I dette kapittelet er vold i toppidretten, med fotballen som eksempel, tematisert. Vold i idretten, som ellers i samfunnet, har vi vist er kompleks, og kapittelet har derfor begrenset seg til å gjelde fysisk vold. Det kan være en svakhet med en slik avgrenset tilnærming til idrettsvold, fordi i mange tilfeller vil fysisk vold også påføre offeret psykisk vold og vice versa, for eksempel i de tilfeller hvor psykisk vold trigger fysisk vold, noe som ikke er uvanlig i en fotballkamp. En slik problematikk berører det som har vært dette kapittelets

hovedproblemstilling, nemlig hva som er beveggrunnene til at vold i idretten forekommer. Ligger det eksplisitt i idrettens natur, eller finnes det andre utenforliggende forklaringer? Kapittelet har tydelig vist at vold i (topp)idretten alltid har funnet sted i historien, selv om den er blitt mer sivilisert med årene, i takt med de moderne idrettens standardisering og modernisering.

For å svare på problemstillingen om toppidrett og toppfotball fremmer vold eller beskytter den mot vold i kraft av sine iboende regler, normer og verdier, er det vist til motstridende psykiske og sosiologisk forklaringer. Sentralt i de psykologisk forklaringer til vold er tanken om katarsis eller renselse, at gjennom idrettsdeltagelse får utøverne utløp for en innebygd aggresjon. Her vil volden kunne legitimeres ut fra idretten selv, forstått som en kamp eller krig mellom lagene, i tillegg til at volden søkes forklart i den enkelte utøvers natur. I en sosiologisk tilnærming til idretten vil gjerne en etisk forståelse av idretten legges til grunn, hvor idretten oppfattes å være regulert av et iboende etos og gitte regler som bidrar til å fremme gode holdninger og handlinger på idrettsarenaen, og hvor brudd på disse vil føre til avstraffelse. Vi har med andre ord på den ene siden de som hevder at idretten selv legitimerer og fremmer vold ut fra en forståelse om at idretten er uttrykk for en krigstilstand mellom spillerne, og hvor formålet er å slå motparten for enhver pris. På motsatt side har vi dem som hevder at en slik tenkning er uttrykk for en kynisme som går utover idrettens iboende etos og de regler som gjelder for spillet, noe som også vil kunne bidra til at idrettsspillet kvalitet synker. Her vil man tenke at dersom idrett reduseres til ren kynisme, kan man ikke lenger kalle det idrett. Avslutningsvis er det vist til supportervold, som er en utfordring toppfotballen til tider står overfor, og som har sin årsak i og speiler større strukturelle og sosiale samfunnsutfordringer. Det er også vist til *tribalisme*, som et kjennetegn på supportervold hvor supportermiljøer «kriger» mot hverandre.

Referanser

- Afdal, G. (2004). Facts, values and moral education. *Nordic Studies in Education*, 24(3), 195–210. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-5949-2004-03-02>
- Augustad, P. (2003). *Skolering av kroppen: Om kunnskap og makt i kroppsovingsfaget* [Doktorgradsavhandling]. Høgskolen i Telemark.
- Baker, W. (1988). *Sports in the Western World*. University of Illinois Press.
- Bredemeier, B. & Shields, D. (1986). Moral growth among athletes and nonathletes: A comparative analysis. *Journal of Genetic Psychology*, 147(1), 7–18.
- Buford, B. (1991). *Among the thugs*. Secker and Warburg.
- Butcher, R. & Schneider, A. (2003). Fair play as respect for the game. I J. Boxill (Red.), *Sports ethics: An anthology* (s. 153–171). Blackwell Publishing.
- Christiansen, A. K. (2008, 24. april). *Oppsiktsvekkende dom i nederlandsk høyesterett: Fikk fengselsstraff for denne taklingen*. VG. <https://www.vg.no/sport/i/KOV77/oppsiktsvekkende-dom-i-nederlandsk-hoeyesterett-fikk-fengselsstraff-for-denne-taklingen>
- Clifford, C. & Feezell, R. (2010). *Sport and character: Reclaiming the principles of sportsmanship*. Human Kinetics Books.
- Critchley, S. (2018). *Det vi tenker på når vi tenker på fotball*. Tiden.
- Dombrowski, D. (2009). *Contemporary athletics & ancient Greek ideals*. The University of Chicago Press.
- Dunning, E. (2000). Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(2), 141–162.
- Dunning, E. (2008). Social bonding and violence in sport. I N. Elias & E. Dunning (Red.), *The quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process* (s. 224–244). University College Dublin Press.
- Dürriegl, M.-A. (2003). Kalokagathia: Beauty is more than just external appearance. *Journal of Cosmetic Dermatology*, 1(4), 208–210.
- Elias, N. & Dunning, E. (1986a). *Quest for excitement: Sport and leisure in the civilizing process*. Blackwell.
- Elias, N. & Dunning, E. (1986b). *Från riddarspel till fotbollscup: Sport i sociologisk belysning*. Atlantis.
- Folkvord, M. S. & Nilsen, S. (2019, 13. november). *Minst 71 av 103 saker kunne ført til straff om de ble anmeldt*. VG Sporten. <https://www.vg.no/spesial/2019/vold-i-fotballen-dommer/>
- Gadamer, H.-G. (2012). *Sannhet og metode: Grunntrekk i en filosofisk hermeneutikk*. Pax Forlag.
- Gebauer, G. (2002). *Sport in der Gesellschaft des Spektakels*. Academia Verlag.
- Goksøyr, M. (2014). *Hva er fotball*. Universitetsforlaget.
- Guttmann, A. (1978). *From ritual to record: The nature of modern sports*. Columbia University Press.
- Hall, D. E. (1994). *Muscular Christianity: Embodying the Victorian Age*. Cambridge University Press.
- Hjelseth, A. (2005). De som streber nedover: Om klasse og identitet blant fotballsupportere. *Sosiologi i dag*, 35(4), 69–87.

- Huizinga, J. (1955). *Homo ludens: A study of the play-element in culture*. Beacon Press.
- Johnsen, E. S. (2007). *Klanen: Den kollektive kroppen*. Akilles.
- Justvik, N. M. (2014). Aspects of muscular Christianity in Norway and the United States: A historiographical comparison. *Journal of Religion & Society*, 1–18.
- Keane, R. & Dunphy, E. (2002). *Keane: The autobiography*. Michael Joseph.
- Keating, J. (1995). Sportsmanship as a moral category. I J. Morgan & V. Meier (Red.), *Philosophic inquiry in sport* (s. 144–151). Human Kinetics Books.
- Kohn, A. (1986). *No contest: The case against competition*. Houghton Mifflin.
- Kolnar, K. (2000). Sport, vold og seksualitet. I *Homofili, seksualitet og idrett* (s. 52–61). Norges idrettshøgskole (NIH).
- Ladd, T. & Mathisen, J. A. (1999). *Muscular Christianity: Evangelical Protestants and the development of American sport*. Baker.
- Lasch, C. (1982). *Den narsissistiske kultur*. Pax Forlag.
- Loland, S. (2005). Juks: Et tema med variasjoner – eksempler på etiske analyser i konkurranseidrett. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 40, 157–169.
- Loland, S. & McNamee, M. (2000). Fair play and the ethos of sports: An eclectic philosophical framework. *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 63–80.
- Lorentz, K. (1966). *On aggression*. Routledge.
- MacIntyre, A. (1984). *After virtue: A study in moral theory*. University of Notre Dame Press.
- Mangan, J. A. & McKenzie, C. (2000). The other side of the coin: Victorian masculinity, field sports and English elite education. I J. A. Mangan (Red.), *Making European masculinities: Sport, Europe, gender* (s. 62–85). Frank Cass.
- Matthews, C. R. & Channon, A. (2017). Understanding sports violence: Revisiting foundational exploration. *Sport in Society*, 20(7), 751–767. <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1179735>
- McIntosh, P. (1979). *Fair play: Ethics in sport and education*. Heinemann.
- Meier, K. V. (1988). Triad trickery: Playing with sport and games. *Journal of the Philosophy of Sport*, 15(1), 11–30. <https://doi.org/10.1080/00948705.1988.9714458>
- Morgan, W. J. (1994). *Leftist theories of sport: A critique and reconstruction*. University of Illinois Press.
- Newsome, D. (1961). *Godliness & good learning: Four studies on a Victorian ideal*. Murray.
- Norges Fotballforbund. (2022). *Spilleregler*. <https://www.fotball.no/lov-og-reglement/spilleregler/spilleregler2/#143753>
- Ohlert, J., Vertommen, T., Rulofs, B., Rau, T. & Allroggen, M. (2021). Elite athletes' experiences of interpersonal violence in organized sport in Germany, the Netherlands, and Belgium. *European Journal of Sport Science*, 21(4), 604–613.
- Ommundsen, Y. & Roberts, G. (2003). Juks og fanteri eller god idrettsmoral i fotball? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 665–675.
- Pearson, K. M. (2003). Deception, sportsmanship, and ethics. I J. Boxill (Red.), *Sports ethics: An anthology* (s. 81–83). Blackwell Publishing.
- Ronglan, L. (2022). *Lagspill, læring og ledelse: Om lagspillemens didaktikk*. Fagbokforlaget.
- Shields, D. & Bredemeier, B. (2009). *True competition: A guide to pursuing excellence in sport and society*. Human Kinetics Books.

- Smith, R. T. (2008). Pain in the act: The meanings of pain among professional wrestlers. *Qualitative Sociology*, 31(2), 129–148. <https://doi.org/10.1007/s11133-008-9098-9>
- Strand, J. (2020, 31. januar). *Voldsutviklingen i negative miljøer rammer fotballen*. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/sport/fotball/i/dOB2Gw/voldsutviklingen-i-negative-miljoer-rammer-fotballen>
- Sæle, O. O. (2013). *Fair play: Et dydsetisk perspektiv på idretten*. Fagbokforlaget.
- Sæle, O. O. (2015). *Med gud på banen: Idrett og religion – en flerdimensjonal tilnærming*. Portal forlag.
- Sæle, O. O. (2021). *Fotballens etikk: Idealer og realiteter*. Fagbokforlaget.
- Thorbjørnsen, S. (2011). *En plass på pallen: Konkurransen, idretten og mennesket*. Høyskoleforlaget.
- Vågane, E. (2016). *Til forsvar for spillets idé*. *Josimar*. <http://magasin.josimar.no/artikkel/813>
- Young, K. (2000). Sports violence. I J. Coakley & E. Dunning (Red.), *Handbook of sports studies* (s. 382–408). Sage.